

NILS ANDRÉN:

Mellan fredsegoism och världssamvete

Det pågår sedan några år en allt intensivare debatt om moral och utrikespolitik. Med utgångspunkt i några under det senaste året utgivna böcker diskuterar Nils Andrén denna fråga.

Frågan är om socialdemokratin — och andra partier som följt dess utrikespolitiska signaler — någonsin varit mer än moraliserande. Den inrikespolitiska taktiken förklarar mycket av socialdemokratins moralistiska världsaktivism.

Sedan valet har den svenska utrikespolitiken fått en ny, både lägre och mera realistisk profil.

Moral och utrikespolitik har kopplats allt hårdare samman i de senaste årens självvranskande och självplågande svenska debatt. Det har blivit ett dominerande tema i flera nyare historiska och samtidspolitiska studier, ofta med starkt polemisk udd riktad mot både levande och döda aktörer på den politiska scenen. Det tycks ha blivit något av en modetrend att ifrågasätta och underkänna motiv och handlingar. Två slående exempel är ett par böcker som från delvis andra utgångspunkter redan anmälts i Svensk Tidskrift av Thede Palm resp. Ingemar Dörfer: Maria-Pia Boethius' *Heder och samvete* och Ann-Sofie Nilssons *Den moraliska stormakten*. I båda kritiserar Sverige för att i olika situationer ha uppträtt med krav på en moralisk respekt som det saknat täckning för. Till dessa kan nu fogas två färskare exempel. Det ena är Wilhelm Agrells *Den stora lögnen*, med underrubriken "Ett säkerhetspolitiskt dubbelspel i alltför många akter", alltsedan andra världskriget. Den andra är Ingemar Dörfers *Nollpunkten. Sverige under det andra kalla kriget*. Båda behandlas mer utförligt i annat sammanhang.

Med en tillspetsad formulering försöker Agrell göra sensation av att Sveriges alliansfria politik inte uteslutit övervägande och försiktiga förberedelser för det fall att Sverige trots allt skulle bli angripet. För Agrell blir detta banala förhållande en "hemlig allians i fred syftande till öppen allians i krig". Den officiella politiken förvandlas till en ohederlig lögn. Dörfer beskriver kritiskt hur illa Sverige bededde sig under striden kring "euromissilerna". Hans bild av den svenska politiken är att denna var omoralisk, okunnig och

Nils Andrén är professor emeritus i statskunskap.

oklok. Maria-Pia Boethius' *Heder och samvete* domineras av en hård uppgörelse med Sveriges politik under andra världskriget. Thede Palm har med fog påpekat att författarinnan har varit blind för det positiva som trots allt kan sägas om Sveriges agerande. Men det ingår i moralismen att vara onyanserad, ensidig och delvis blind. Trots att jag själv tillhör den generation som måhända tack vare Sveriges "fredsälskande försiktighet" eller "kloka feighet" slapp utsättas för det yttersta stålbadet, känner jag sympati för författarinns starka engagemang. Henne tes är enkel och tydlig. Sverige var feigt och det har sedan kriget aldrig gjort upp med sitt förflutna.

Om påståendet vore sant, skulle det inte vara oförklarligt. Det var samma politiker som ledde Sverige före, under och åren efter andra världskriget. Några tar sig igenom med hedern i behåll, andra inte. Generellt är det svårt för aktiva politiker att medge misstag. Det kan belysas också från andra länder än Sverige, t ex Norge. Men i själva verket är påståendet att Sverige inte försökt göra upp med sitt förflutna inte helt korrekt. Under decennierna närmast efter kriget satte de negativa erfarenheterna från krigsåren djupa spår i vårt politiska beteende, i olika hänseenden.

Den starka uppslutningen kring försvaret till långt in på 1960-talet var ett uttryck för önskan att i en framtid inte tvingas till förödmjukande eftergifter. Tyvärr har sedan dess en nedärvd benägenhet för önsketänkande tagit överhanden över den historiska erfarenheten.

Ett annat exempel på uppgörelse med det förflutna var revisionen av tryckfrihetslagstiftningen 1949. Den innebar bl a

att ingrepp mot pressen av det slag som gjordes under kriget entydigt illegaliserades. Men vår syn på Sveriges roll under andra världskriget har inte varit invändningsfri. Själv kommer jag aldrig att glömma min indignerade skamkänsla, när jag sommaren 1945 hörde Gunnar Myrdal i ett partipolitiskt anförande i Roma stolt förklara för gotlänningar och semesterfirare: "Vi socialdemokrater vann kriget".

Den växande moraliska självbelåtenheten underbyggdes av föreställningen om Sverige som brobyggare och av den grovt förenklade syn på stormakterna som är känd som kålsuparteorin.

Också sedan dess har det neutrala Sveriges regering sällan öppet medgivit sin tacksamhetsskuld till dem som besegrade Tyskland, och därefter stod emot det kommunistiska hotet efter kriget. Självkritiken efter kriget förbleknade och ersattes av en växande moralisk självbelåtenhet i den neutrala rollen mellan de båda rivaliserande maktblocken. Den underbyggdes av föreställningen om Sverige som brobyggare och av den grovt förenklade syn på stormakterna som är känd som kålsuparteorin.

Den moraliska stormakten

Politik och moral är ett huvudtema också i fil dr Ann-Sofie Nilssons bok *Den moraliska stormakten*. Medan Boethius skriver med indignerad hetta behandlar Nilsson sitt ämne med kyligt analyserande ironi. Den inleds med den provocerande och

tänkvärda frågan: "Hur har då ett litet och marginellt land som Sverige kunnat producera en utrikespolitik av sådana globala ambitioner som den som praktiserats under socialdemokratiens ledning?"

Det förvånande tonfallet antyder föreställningen att Sveriges eller socialdemokraternas roll skulle ha varit unik. En sådan syn är nog betydligt överdriven. I sin monumentala doktorsavhandling om *The United States and the Cold War in the High North* jämför Rolf Tamnes Norge och Förenta staterna och finner en rad likheter: "I båda staterna ha de gamla "ismerna" – moralism och isolationism – ett starkt grepp. . . Med detta i minnet är det inte överraskande att båda länderna – inte bara supermakten utan även lilleputten – har benägenhet att betrakta sig som moraliska stormakter". Kanske ingår moralisk högfärd i ett normalt, skandinaviskt småstatssyndrom. Men inte bara. I grund och botten försöker nog nästan alla stater, stora och små, alla partier och politiker att ge sken av att stå på fast moralisk grund. Demokratin kräver moral, verklig eller skenbar.

Nilssons fråga leder tankarna vidare i många riktningar. Hur kan det försiktiga för att inte säga fega Sverige betecknas som moralisk stormakt? Var och hur har det visat sin moraliska storhet? Svaret är kanske: där det var tillräckligt ofarligt. Detta generande konstaterande bör dock kanske kompletteras: Är det rimligt att en liten stat skall visa övermod och dumdriftighet? Vilket i sin tur leder till frågan: Skapar det respekt om en liten stat använder "klarspråk" då det är ofarligt men tigger då det kan vara farligt?

En stor del av svensk utrikesdebatt under senare årtionden har bestått av flam-

mande ställningstaganden till förhållanden i avlägsna världsdelar utan direkt betydelse för landets egen säkerhet. Endast undantagsvis har dessa svenska reaktioner haft ett pris som känts också i Sverige. Företagare, idrottsmän – tillsammans med arbetare i Sydafrika – har länge betalat priset för det svenska samvetet i sydafrikafrågan. Moralismen har blivit en avgörande politisk kraft. Men priset betalas inte av ISAK eller andra, självträffande pådrivare.

Detta kommer mig att tänka på en spetsig formulering av den nyligen bortgångne säkerhetspolitiska publicisten Åke Sparring, tillika mångårig direktör för Utrikespolitiska Institutet: Den som i framtiden läser vad svenska politiker sagt om Sveriges säkerhet kan få intrycket att landet var omringat av två dödligt hotfulla makter, Chile och Sydafrika.

Problem av vikt för en närbelägen stormakt har däremot oftast behandlats med mera traditionell försiktighet. Under de senaste månaderna har vi, då och då, påmints om att utrikespolitiken har också andra uppgifter än PLO, Nicaragua och El Salvador. Efter regeringsskiftet skall mer närbelägna, besläktade och vänskapliga makter inte längre försummas. Det är i förhållande till den tredje världen som socialdemokratin, om någonsin, har uppträtt som moralisk stormakt.

Men stopp och tänk efter: är det moralen eller biståndsmiljarderna som gjort Sverige till "stormakt", om någon, i tredje världen?

Både den provocerande frågan och boktiteln *Den moraliska stormakten*, aktualiserar flera andra och mer grundläggande frågor. Kriteriet på en stormakt bör rimligen vara att den påverkar sin om-

givning på ett sätt som stämmer med dess egna syften. Är stormakten moralisk, bör rimligen både dess mål och dess medel vara moraliska. Den borde väl också påverka sin omgivning i moralisk riktning. Finns det i så fall verkligen någon moralisk stormakt? Kanske borde man börja med en analys av vad som är moral och omoral i världspolitiken? Det är en svår fråga. Det enda säkra är att svaret nära sammanhänger med bedömarens egna värderingar. Och om det handlar om en stormakt, vem eller vad är stormakten? Är det Sverige eller Sveriges socialdemokratiska arbetarparti, eller var det möjligen rätt och slätt Olof Palme?

För dem som reagerar mot den skrytsamma moralismens attityder är det inte ointressant vem som egentligen menas med den moraliska stormakten. Ann-Sofie Nilssons analys av "stormaktsrollen" bestyrker det som redan bokens underrubrik — "en studie av socialdemokratiens internationella aktivism" — antyder, att det i första hand är småstatspartiet SAP som åsyftas, inte småstaten Sverige. Men man kan naturligtvis inte komma ifrån att socialdemokratisk utrikespolitik under mer än ett halvsekel också har varit svensk. Som Dörfer framhållit utgjorde de sex borgerliga åren 1976–82 inget egentligt avbrott. I Socialistinternationalen intar partiet i varje internationell jämförelse — också efter 15 september 1991 — en "stormaktsställning". Internationalen blir, enligt Nilsson "ett politiskt instrument med kapacitet att projicera Sverige och SAP till den internationella scenen".

Om man ställer krav på konsekvens blir frågan om socialdemokratien — och andra partier som följt dess utrikespolitiska signaler — någonsin varit mer än

moraliserande. Räcker det i så fall att moraliteterna får stor internationell, kontroversiell publicitet för att moralisten skall bli en stormakt? Om en politik framställs med krav på att vara moralisk, är i så fall kraven objektivt berättigade. Eller är det som Gunnar Myrdal kallade ett folk av "fifflare" också ett folk av "hycklare"?

En stor del av svensk utrikesdebatt under senare årtionden har bestått av flammande ställningstaganden till förhållanden i avlägsna världsdelar utan direkt betydelse för landets egen säkerhet.

Nilsson citerar med uppenbart gillande Östen Undén: "Vem har givit Sverige mandat att framträda som moralens väktare gentemot andra stater". Samma invändning kommer nyligen, från den avgångna socialdemokratiska biståndsmministern Lena Hjelm-Wallén, men denna gång i kritik mot den borgerliga regeringens deklarerade kriterier för det framtida biståndet — om mänskliga rättigheter, marknadsekonomi och demokrati.

Men moralens roll som ett demokratiskt obligatorium kan också göra den till en inrikespolitiskt värdefull bundsförvant. Det som i moralens namn skett i svensk och socialdemokratisk utrikespolitik under den behandlade tiden kan tolkas på olika sätt, inte bara moralpolitiskt utan också realpolitiskt och inrikespolitiskt-taktiskt. Utan att helt underkänna deras uppsåt tror jag dock att den inrikespolitiska taktiken bör tilldelas stort utrymme som förklaringsvariabel i socialdemokratiens moralistiska världsaktivism.

Aktiv neutralitetspolitik

"Den aktivistiska doktrinen" — eller den "aktiva neutralitetspolitiken" — har haft en framskjuten plats under senare decennier. Den är uppenbart olik den "småsvenska" syn som präglade Per Albin Hanssons och andra världskrigets pragmatiska svenska "fredsegoism". Rötterna

Är det moralen eller biståndsmiljarderna som gjort Sverige till "stormakt" i tredje världen?

sträcker sig långt tillbaka. Liksom Palme såg en gång Hjärnar Branting den socialdemokratiska politiken som "i sig internationalistisk". Folkkräften spelade en central roll inte bara för Branting och senare för Undén. Men den var inte något socialdemokratiskt monopol. Den var central, t ex för Brantings samtida motståndare, Hjalmar Hammarskjöld.

En given förutsättning var förändringarna i synen på neutralitetspolitiken. Den undergick två förvandlingar. Dels i andra länders uppfattning, dels i den svenska tillämpningen. När neutrala eller alliansfria stater började betraktas som politiskt nyttiga, inte minst i FN-sammanhang, övergick neutraliteten i den "socialdemokratiska elitens" ögon "från att betraktas som moraliskt inte helt salongsfärdig — som ett resultat av isolationismen under kriget — till att i stället framhållas som den mest moraliska av positioner". Ramarna vidgades "för vad som ansågs kunna rymmas inom en neutral politik utan att trovärdigheten skulle komma att ifrågasättas i utlandet".

Det som kan kallas för moralistisk interventionism var en aktivism med påtag-

ligt storsvenska drag. Palme var naturligtvis centralfiguren men också andra spelade med. Något mer storsvenskt än Alva Myrdal, i rollen som den stränga lärarinnan som mästrade de busiga supermakterna, kan man svårligen tänka sig. Man håller gärna med Nilsson då hon i aktivismen ser "nationalistiska tendenser med anor bakåt från en svunnen stormakts-tid", om arv från en sedan länge skrinlagd militär stormaktsdröm. Nu har medlen blivit andra: en pacifistisk position och en marknadsföring av den "svenska modellens" (utrikespolitiskt och inrikespolitiskt) internationella överlägsenhet. De ter sig nu urholkade. En förutsättning är småstatsrollen och hotet från supermakterna. Sverige mobiliserar rätt och moral, ömsom som "domare och kritiker", ömsom som "medlare och försonare". Allt sker också i förhoppningen att detta på sikt skall vara till nytta för landet självt.

En ytterligare aspekt på den aktivistiska doktrinen är antiimperialismen. Den utvecklas av dem som Nilsson efter amerikansk förebild kallar "arvtagargenerationen"; särskilt för "sextioalisterna" gäller "kåsuparteorin"; det demokratiska Förenta staterna besitter inte någon politisk eller moralisk fördel gentemot det kommunistiska Sovjet". Vietnam-kriget blev inseglet för det både moraliska och arga 60-talet.

Få anklagelser gjorde Palme så upprörd som den att han gjorde sig skyldig till dubbla budskap. Ändå uppfattade många Palmes kritik av kommunistiska diktaturer som svag och som uttryck för eftergivenhet mot grannen i öster, rent av som en omoralisk brist på jämlikhet i behandlingen av stater som led av samma moraliska eller sociala defekter.

Nilsson antyder eller kanske snarare, insinuerar, att den också kan betingas av en starkare känsla av socialpolitisk samhörighet — som det senare visat sig på osakliga grunder — med staterna i kommunistländerna än med Förenta staterna. Hon diskuterar antiamerikanismen och dess roll och betecknar den som mera komplex i Sverige än i andra delar av Europa. Läser jag henne rätt ser hon orsaken till komplexiteten till inte ringa del i den svenska högfärden som har många och ännu mer komplexa rötter.

Både Nilsson och Dörfer anser en viktig förklaring till Sveriges attityd ligga i att Sverige i de moderna krigen inte "delat Europas öde". Det är möjligt att de har rätt. Kanske är attityden dock till slut främst en reflex av den hatkärlek till Amerika och det amerikanska kulturinflytandet som ofta präglat den europeiska socialismen — Amerika är frihetens värn men också socialismens, eller "folkets", fiende. Men det kan finnas fler förklaringar. Jag lyssnade för trettio år sedan i Berkeley till en amerikansk sociolog, som förklarade den USA-kritiska inställningen bland européerna med att dessa i Nordamerika såg ett socialt och kulturellt samhälle av ett slag som de fruktade också skulle bli deras eget öde.

Aktivismen har varit mest verbal. Trots kritiken mot Förenta staterna har det hela tiden funnits ett långt gående samarbete också av försvarspolitisk betydelse, mellan kritikerna och de kritiserade. Den intressanta frågan är vilka slutsatser man kan dra av den socialdemokratiska politikens Janusansikte. Det skulle vara enkelt om man kunde konstatera att det ena ansiktet var äkta och det andra falsk. I själva verket måste man nog acceptera båda

som uttryck för äkta egenskaper hos dess bärare — den moraliserande fasaden och det pragmatiska agerandet. I princip är det naturligtvis denna dubbelhet som upprört Agrell.

Den svenska alliansfrihetens mellanställning

Mot bakgrunden av vad vi nu tror oss veta om Sveriges säkerhetspolitiska kontakter med Förenta staterna kanske moralismen också bör ses som ett mycket realpolitiskt

Jag tror att den inrikespolitiska taktiken bör tilldelas stort utrymme som förklaringsvariabel i socialdemokratins moralistiska världsaktivism.

försök att markera den svenska alliansfrihetens mellanställning. Den stora värdegemenskapen och de sammanfallande ekonomiska intressena gjorde det angeläget att utåt förmedla ett intryck av genuin neutralitet. Man erinrar sig i sammanhanget uttalanden alltsedan början av efterkrigstiden av innebörd att alliansfriheten kanske var ett bräckligt skydd för freden om det skulle bli krig men att den hade en viktig funktion för att i fred främja regional avspänning.

Man kan också erinra sig alla kategoriska förnekanden alltsedan 1950-talet av en ideologisk neutralitet mellan blocken. Kritiken mot väst kom dock ibland snuddande nära en sådan position. En konsekvens av detta spel kan illustreras med ett yttrande av Finlands president Mauno Koivisto i den senaste presidentvalkampen, då han skulle förklara skillnaden

mellan Finlands och Sveriges neutralitet. "Finland", förklarar Koivisto, eftersträvar lika goda relationer med alla länder, Sverige lika dåliga relationer".

Den moraliska aktivismen – som omhuldas inte bara av socialdemokraterna utan också av delar av den svenska politiska "mitten" – utgår enligt Nilsson från ett antal generella antaganden. Enskilda eller kollektiva aktörers agerande kan bedömas enligt ett "väl avgränsat tämligen enhetligt system av normer", som också "är mer eller mindre universellt accepterat". De moraliserande aktörerna kräver erkännande av omvärlden som auktoritativa och accepterade uttolkare av existerande normer.

"Normativ aktivism" är med andra ord ingen linje att rekommendera för aktörer som hyser minsta tvivel på sin egen kompetens när det gäller att tala om för andra vad de skall och inte skall, bör och inte bör, göra eller tycka. När Pierre Schori. Palmes internationalistiske arvtagare par préférence, försäkar att "vi inte gör anspråk på att besitta någon högre vishet eller bättre insikt", anser Nilsson honom egentligen inte trovärdig. Det finns ett implicit krav på att betraktas som överlägsen tolkare av normer.

Objektivitet och ödmjukhet – båda goda moraliska principer – finner inget utrymme hos den moraliska stormakten. Detta är i och för sig inte märkligt. Historiens stora moralister har oftast varit självtillräckliga och intoleranta. Det kan tilläggas att de ogärna tål konkurrerande moralister, vilket – enligt en efter avgången 1976 skämtsam Kissinger (i svensk TV) – var en orsak till den amerikanska reaktionen mot det moraliserande Sverige. Det kan parentetiskt tilläggas att mo-

ralistens självsäkra tro på den egna ofelbarheten i stort sett återspeglas både i Boethius' enögda kritik av Sveriges politik under andra världskriget och i Agrells kategoriska syn på det svenska "dubbel-spelet" sedan andra världskrigets slut.

Nilsson framhäver att den universalistiska internationalismen inrymmer både harmoni och konflikt. Sammanjämkning av olika ideal innebär också strävan mot harmoni, medan viljan att de egna idealen skall segra över konkurrerande modeller pekar mot konflikt, utan att därför behöva vara "krigiskt". Harmonilinjens tar sig uttryck i strävan att medla och så länge som möjligt undvika att ställa frågor på sin spets. Mellanösternpolitiken med socialdemokratiska förtecken tas som exempel. Men den länge påtagliga socialdemokratiska solidariteten med den palestinska saken har också konfliktorienterade element. I förhållande till Södra Afrika har internationalismen lett till klara ställningstaganden och stödåtgärder också i öppna konflikter. "Tredje världens radikala befrielseörelser har bemötts med stor generositet av SAP och av socialdemokratiska regeringar."

Detta återspeglar att det i socialdemokratins teoretiska analys råder stor oklarhet om förhållandet mellan revisionism och revolution, mellan pacifism och våld. I den tillämpade politiken noterar Nilsson att de pacifistiska tendenserna på den egna hemmaplanen, som avspeglats i den isolationistiska svenska neutralitetspolitiken, motsvaras av betydligt mer militanta tongångar vad gäller tredje världens nationella befrielse. Eller än mer tillspetsat: "Nationalism, som i Sverige likställs med fascistoida böjelser, omfamnas till fullo av socialdemokratien när den uppenbarar sig

i tredje världens revolutionära frigörelseprocess". Politiken i förhållande till tredje världen är fylld av "demokratiska dilemma".

Förtroendekapitalet är förbrukat

Sammanfattningsvis: "Den moraliska stormaktens överdådiga internationella aktivism har gett det lilla Sverige och dess socialdemokrati ett oproportionerligt stort rykte i världen". Ann-Sofie Nilssons slutsats är dock att den moraliska stormaktspolitiken går mot sitt slut. Något tillspetsat kan man säga att den har förbrukat sitt förtroendekapital. Olika affärer med vapenhandel m m visar att de svenska motiven inte alltid haft den renhet som kan krävas av en moralisk stormakt. De passar bättre för en annan svensk roll, småstatens, som med traditionella medel försöker balansera välförstådda nationella intressen mot varandra.

Respekten för rollen som världssamvete blir svår att bevara för den som avslöjats ha ett och annat på sitt eget samvete, av det slag som den moraliska kritiken riktats emot. För en i grunden realpolitisk pragmatiker som Sverige kan det vara svårt att vinna beundran och respekt för en moralisk marmorfasad som visat sig aldrig ha varit så skinande vit som moralisterna själva ibland velat ge sken av.

Dubbelheten i Sveriges internationella beteende — anklagat för "selektivitet och moralisk relativism" — leder Nilsson till en "retorisk" fråga, som nog måste tolkas som ett kategoriskt påstående: "har det moraliska stormaktsbygge som förlänat Sverige ett namn långt bortom våra egna gränser grundats på dubbel moral — eller på ingen moral alls".

Det är en lika naturlig som beklämmande slutsats.

Men det är inte bara socialdemokraterna som har en svensk storhetsdröm. Ann-Sofie Nilsson ser Sveriges framtida internationella roll i EG, där det visserligen bara blir en medlem bland många. Men "i en nordisk gruppering lär det rent av bli en regional stormakt i större praktisk mening än hittills". Som del i en stor och mäktig grupp får det bättre möjligheter

Något mer storsvenskt än Alva Myrdal i rollen som den stränga lärarinnan som mästrade de busiga supermakterna kan man svårligen tänka sig.

för påverkan "än det moraliska instrument som i stort sett är det enda som nu står till buds".

Vi blir också allt mera medvetna om att den moraliska stormaktens politik även handlat om ett skickligt massmedialt publicitetsspel av den förste svenske politiker som insåg och tillgodogjorde sig TV-mediets möjlighet, nationellt och framför allt internationellt. men också de moderna ljud- och bildmedierna har själva upptäckt att moraliserande frågor kan hetsa politiker till uppseendeväckande uttalanden och ställningstaganden inte minst i känsloladdade internationella frågor. Efter en avslutad valrörelse har man en växande och olustig känsla av att medierna eftersträvat att själva skapa nyheter. Ett återkommande sätt har varit att försöka locka politiker till uttalanden som kan exploateras i de massmedialt omhulldade "svekdebatterna".

Olof Palmes roll omvärderas

Den växande litteraturen om politik och moral kan i detta sammanhang leda till två sammanfattande reflexioner. Den ena är att många studier och inlägg i själva verket också är ett led i en begynnande omvärdering av Olof Palmes roll både som svensk politiker och som internationell aktör. Den andra är en, kanske fåfäng, förhoppning att vi i framtiden skall få bättre balans mellan moralisk attityd och politisk handling.

Omvärderingen blir nödvändig, då man inser att politik och moral handlar både om politikens betydelse för moralen och om moralens, eller kanske snarare moralismens, betydelse för att vinna politiskt stöd. Moral blir både ett ideal och ett realpolitiskt instrument. Om spänningen mellan de båda funktionerna blir alltför absurd, bidrar det till den demokratins kris som allt oftare sammanfattas i begreppet "politikerförakt".

Den svenska utrikespolitiken har sedan valet, dess bättre, fått en ny, både lägre och mera realistisk profil. Den nya stilen kan komma att skärpa spänningen mellan moralism och pragmatism i svensk politik. I opposition behöver ett parti inte hållas tillbaka av sådana realpolitiska hänsyn som binder dess handlingsfrihet i regeringsställning. Ett oppositionsparti utan direkt ansvar för politiken kan ge moralismen lösare tyglar. Det kan bli en känslig men demokratiskt ofrånkomlig uppgift för både regeringspartier och oberoende politiska analytiker att bemöta demagogisk moralism utan att framstå som omoraliska. Men det är också en känslig fråga för ett oppositionsparti. Det borde i sitt eget intresse undvika att binda ris åt egen rygg genom ställningstaganden som blir svåra att motsvara, när partiet åter får bilda regering. Men blir frestelsen stor, kan det vara lätt att tycka: "den dagen, den sorgen".